

עניות נוסח תימן

זהר עמר

בהמה דקה. לפנינו אפוא עדות לקניית עז בשותפות על ידי חבורת אנשים (בדומה לקרבן פסח) לצורך אכילת בשרה בחג. חלוקת הנתחים הייתה על פי שיעור ההשתתפות היחסי של כל קונה, בין קילוגרם לשניים בממוצע לכל שותף.

המיוחד בתיעוד זה הוא אֶזְכוּר כמה מטבעות שהיו בשימוש בתימן בתקופה העות'מאנית: ריאל, זלט (זלטה),⁵ ועוד שניים שטרם זכו לתיעוד במחקר:⁶

(א) 'סִנְדָא' (שחורה) - כינוי למטבע כסף שהשחירה. פעמים היה זה כינוי לריאל, אך לפי ההקשר בתעודה שלפנינו מדובר במטבע שערכה נמוך יותר.

(ב) 'חֶמְרָא' (אדומה) - מטבע זהב מעורבת באחוז גבוה של נחושת, ולכן ערכה לא רב, ומכאן כינויה ה'אדומה' או ה'אדמדמה'.⁷

מטבע הריאל ועליה דמותה של מריה תרזה

להלן נביא את תרגום התעודות ואת צילומם. נעיר כי היחס בין המטבעות השונות ואופן החלוקה בין השותפים אינם נהירים לנו לגמרי.

תקופת השגשוג הכלכלי הזמני בתקופת השלטון התורכי בתימן משנת 1872 חלפה לה בראשית המאה ה-20. המצור שהטיל האמאם יחיא על העיר צנעא שהייתה בשליטה תורכית, הידוע בשם חֻזַת אלְנֶפֶר (1903-1905), מנע אספקת מזון לבני העיר ופגע אנושות בקהילה היהודית. בפרק זמן זה פקדה את תימן בצורת קשה, בעקבותיה מתו רבים מתושבי צנעא ורבים אחרים ברחו ממנה כדי להחיות את נפשם.¹ גם המדיניות הכלכלית הנוקשה והמסתגרת שנקט בה האמאם יחיא לאחר מכן, לא הטיבה עִמָם.² רבים מהיהודים היו עניים מרודים, חלקם סבלו חרפת רעב וחיו בדות משוועת.

זהו כנראה הרקע לכתיבת שני שטרות המתפרסמים כאן לראשונה, ועניינם שותפות בעז. התעודות כתובות על נייר בערבית יהודית, ולפי הערכה נכתבו בתימן בתקופת השלטון העות'מאני.³ המסמך הראשון הוא רישום שותפות של כעשרים אנשים (חלקם בני אותה משפחה) בעז אחת, שמחירה הכולל הוא כשני ריאל.⁴ זהו סכום לא מבוטל, שכן ריאל אחד הספיק לפרנסת משפחה ממוצעת במשך שבוע בערך. המסמך השני דומה לראשון, ובו כמה שמות שנזכרו בתעודה הראשונה. אף שבמבט ראשון נראה שמדובר במסמכים בעלי אופי היתולי, מדובר למעשה בתיעוד אותנטי המשקף נכוחה את מצבם הכלכלי של היהודים באותו פרק זמן.

אפשר שהרקע לעריכת הסכמים כאלה הוא מחירה הגבוה של בהמה דקה באותם ימים. במקומות היישוב הקטנים לא היו קצבים שאפשר לקנות מהם נתחי בשר קטנים, ורק משפחות מעטות היו יכולות לקנות לעצמן

א. הסכם שותפות בעז

מסעוד בן יחיא - שמינית
 מסעוד עמראני ומוסא וג'מיל ומנס - רבע חצי
 מוסא בן סאלם - חצי שמינית ושני וחצי
 דאוד עמראני - חצי שמינית
 והשלים¹² (ל) סלימאן בן סעיד - חצי שמינית
 מנס סכיתל - חצי שמינית וג' זלט וחצי
 ואני - שמינית
 היתרה (ל) יחיא סעיד - ב' פחות סודא
 ויחיא בן חיים קדיס - זלטה

חשבון⁸ העז בשני גרוש⁹ פחות שמינית¹⁰
 (הרוכשים) דאוד בן חיים - רבע ושמינית
 סלימאן עמראני וחפאשי - שמינית
 יחיא סלימאן - חצי שמינית
 אלקוזלה ודאוד נג'אר - שמינית
 מסעוד בן סאלם - חצי שמינית
 חיים סכיתל - חצי שמינית
 חשבון הקודם¹¹ - גרוש ושמינית
 סאלם עמראני - שמינית
 הרון עמראני - שמינית

צילום מסמכי השותפות בעז (א - מימין; ב - משמאל)

ב. הסכם שותפות בעז

יחיא בן חיים קָדִיס - שמינית ואני - חצי שמינית	חשבון העז בשני גרוש מנס עמראני ומוסא וג'מיל בן דאוד ג'מיל - שמינית
ההנותר חפאשי ¹³ - ג' זלט וג' חמרא ויחיא בן דאוד ג' זלט וה' חמרא סלימאן סעיד - ב' מניס סכיתל - זלטה וחצי מסעוד בן יחיא - שלוש זלטה וחצי למוסא בן סאלם שלוש זלט וחצי	דאוד נג'אר - חצי שמינית סאלם עמראני וסלימאן - שמינית בן סעיד שבוי - חצי שמינית מסעוד עמראני ושיבה - שמינית הרון עמראני ודאוד - שמינית דאוד בן חיים - שמינית וחצי

הערות:

1. אירועי שנים טראומטיות אלה זכו לתיעוד רב, ראו למשל הרב עמרם קרח, סערת תימן, ירושלים תשנ"ג, עמ' סב-סו.
2. ראו בהרחבה י' טובי, ישראל צוברי: יהודי בשירות האמאם, תל-אביב תשס"ב, עמ' 9-24.
3. אבי, יוסף עמר, שהמסמכים ברשותו, מעריך שהם נכתבו בשלהי התקופה התורכית בתימן (לא לאחר שנת 1918), לפי שמות המטבעות שנזכרו בהם.
4. הריאל הוא מטבע עשוי כסף טהור על שם מריה תרזה, הארכידוכסית של אוסטריה (1740-1780). מטבע זה ידוע גם בשם קָרֶש. בתימן, כמו גם בארצות שונות במזרח ובאירופה, היה זה מטבע נחשב, שהמשיכו להטביעו ולהשתמש בו כמעט ללא שינוי עד למחצית הראשונה של המאה העשרים.
5. זָלֶט - שם כללי למטבע, ובמיוחד למטבע המקומית בתימן, שהוטבע עליה שם השליט. מטבע הזלט (zolota) הוכנס לשימוש בתימן בתקופה העות'מאנית, והיה שווה בערכו לכאחוז אחד מהריאל, ראו M. Piamenta, Dictionary of Post-Classical Yemeni Arabic, I, Leiden 1990, p. 204.
6. אני מבקש להודות מקרב לב לידידי ד"ר אורי מלמד שבירר וליקט ידיעות על מטבעות אלה מפי כמה מידענים ילידי צנעא שבתימן: אמו שתחיה מאירה (נצ'רה) לבית שרפי, חיים גיאת ורצון צארום.
7. שני סוגי מטבעות זהב (דִּהְבִּיָה) היו אז בשימוש בתימן: אחת איטלקית עשויה זהב כמעט טהור ומעט נחושת, והאחרת תורכית, היא ה'חִמְרָא', העשויה זהב מעורב בהרבה נחושת, שגרמה למטבע "להתאדם" לאחר זמןמה. והוסיף לי ד"ר אורי מלמד שאפשר